

JOHN CARMAN

ARCHAEOLOGIES OF CONFLICT (DEBATES IN ARCHAEOLOGY)*(Bloomsbury Academic, London – New Delhi – New York – Sydney, 2013. 152 o.)*

John Carman régészet szakon diplomázott 1988-ban a Cambridge-i Egyetemen, majd ugyanitt 1993-ban nyert PhD-fokozatot. Fő kutatási területe a konfliktusrégészet, a régészeti hadszíntérkutatás és az örökségvédelem. Az University of Birmingham tanára, az európai régészeti hadszíntérkutatás meghatározó alakja.

Carman jelen munkájának tárgya a konfliktusrégészet, illetve a régészeti hadszíntérkutatás. A köszönetnyilvánítást, a kép- és tablójegyzéket, illetve a bevezetést követően a szerző öt számozott fejezetet ad közre könyvében. A munkát a konklúziót követően bibliográfia és tárgymutató zárja. Az irodalmi hivatkozás a szövegközi zárójeles hivatkozási rendszert követi. A monográfia felépítését, három fő tematikus egységét a könyv szerzője ismerteti munkájának bevezetőjében: az első rész (bevezető és 1. fejezet) a konfliktusrégészet fogalmi áttekintését hordozza, a második rész (2–4. fejezet) középpontjában a régészeti hadszíntérkutatás gyakorlati kérdéskörei állnak, a harmadik rész (5. fejezet és konklúzió) szintetizáló, záró része a munkának.

Az első fejezetben (*Archaeology and conflict studies*) John Carman a régészeti hadszíntérkutatás fogalmi áttekintését végzi el, sorra veszi az angolszász kutatás által a témára vonatkoztatott kifejezéseket, fogalmakat (Battle Archaeology, Military Archaeology, Occupation Archaeology, Combat Archaeology, Holocaust Archaeology, Conflict Archaeology). Carman alapvetően széles alapokra helyezi a régészeti hadszíntérkutatás fogalmát, munkájában három korszakot különít el a kutatást meghatározó források jellegzetességei alapján: a prehistorikus kort, történeti (historikus) korszakokat és modern kort.

A *Prehistoric conflict* című második fejezet a prehistorikus kor konfliktusrégészeti problémakörét tárgyalja. A szerző az ős-, illetve neolitikus kori régészeti megfigyelések mellett vaskori vonatkozású kutatási eredményekre (így a dániai Hjortspingnél feltárt vaskori hajólelettel kapcsolatos megállapításokra) is támaszkodik. Carman az őskori háborúskodások megítélésében mérföldkőnek tekintti Lawrence H. Keeley *Háború a civilizáció előtt...* (War Before Civilisation...) című, 1996-ban megjelent munkáját. A korszak konfliktusrégészeti problémáinak áttekintése kapcsán különösen a Keeley által vizsgált temetkezések példaira, így a paleolitikus Predmost (Csehország), Gebel Sahar (Egyiptom), a mezolitikus Ofnet (Egyiptom), a neolitikus Talheim (Németország), Darion, Oleye, Waremmé (Belgium), Rouaix, Fontbregoua (Franciaország) és Hambledon Hill (Anglia) lelőhelyeinek kutatási eredményeire hivatkozik. A szerző Keeleyvel egyetértésben úgy véli, hogy van létjogosultsága a „war”, illetve „warfare” kifejezéseknek a prehistorikus korszakok régészetében. Carman a régészeti interpretációk vonatkozásában azonban Keeley-nél óvatosabb álláspontot képvisel: egy árok nem feltétlenül töltött be mindig védelmi szerepkört, illetve a sírokban talált fegyverleletek nem törvényszerűen lehetnek egy harcos sírjára utaló emlékek. Carman Keeley teóriáit Julie Wileman, a *British Archaeological Reports* sorozatában 2009-ben megjelent *War and Rumours of War: The Evidential Base for the Recognition of Warfare in Prehistory* című munkájának megállapításaival utköztette. Wileman Keeley-vel ellentétben szélesebb látókörű (a település szerkezetében bekövetkezett struktúraváltáson, pusztulási rétegsorokra vonatkozó megfigyeléseken, „szokatlan” temetkezéseken és az emberi maradványokon fellelhető, fegyver okozta perimortem sérülések vizsgálatán egyaránt alapuló) régészeti interpretációt végez a konfliktusrégészet vonatkozásában.

A harmadik fejezetben (*Battlefield archaeology*) a római korról kezdődő és a XIX. századdal bezáródó időintervallum jelentős összecsapásai kapcsán olvashatunk módszertani és historiográfiai ismertetést. Az antikvitás időszakából Kalkriese és Harzhorn (Németország), a közép- és kora újkorból Fulford, Bosworth, Towton, Edgehill (Anglia) és Oudenaarde (Belgium), illetve az újkori Palo Alto (Kalifornia, USA) kutatását tekintti át Carman. Jóllehet egy-egy, a nemzeti múlt szempontjából jelentős összecsapás helyszínének tudományos igényű kutatására már vannak XIX. századi példák, a modern értelemben vett csatatérrégészet kezdetének a Richard A. Fox és Douglas Scott által

megkezdett, iskolateremtő, komplex módszertanra (így az intenzív fémkereső műszeres terepbejárásokra, a leletmintázaton alapuló eseményrekonstrukcióra és a történeti tájrekonstrukcióra) épülő Little Bighorn-i kutatásokat tekintik. A fejezet jelentős részét képezi a terepkutatás módszertani problémaköre. Carman főleg Glenn Foard és Tim Sutherland, illetve Malin Holst elméleteit vetette össze: Foard esetében a terepi, régészeti kutatás hitelesítő szereppel bír a forrásokra épülő eseményrekonstrukcióban, míg Sutherland és Holst esetében a régészet szerves részét alkotja a kutatási folyamatoknak. A kora újkori és újkori csatateretek régészetében különösen fontos módszertannak tartja a kézi tűzfegyverekhez köthető lövedékek terepi leletmintázatan alapuló eseményrekonstrukciót.²⁸ Carman külön foglalkozik a hadisírok kérdéskörével, a kalkriesei, a wisby-i (Svédország), a towtoni és a vilnusi hadisírok példáin keresztül mutatja be az emberi maradványok antropológiai vizsgálata során nyerhető információk sokféleségét. Külön alfejezetekben olvashatunk az európai és az észak-amerikai csatater-régészet módszertanáról és historiográfiai áttekintéséről. Az amerikai régészeti hadszíntérkutatás kapcsán Carman XIX. századi összecsapások (Little Bighorn, Palo Alto) példáit adja közre, nem hivatkozott ugyanakkor a komoly múltra visszatekintő angol–francia gyarmati háború és a függetlenségi háború régészetének eredményeire. Például az angol–francia gyarmati háború számos erődjének (Fort St. Frederic, Fort Edward, Fort Ticonderoga, Fort William Henry, Crown Point) régészeti feltárására került eddig sor.²⁹ Tanulságos lehet a közép-kelet- és kelet-európai hadszíntérkutatás számára, hogy az angol szerző alig hivatkozik ezekből a térségekből tudományos eredményekre, ez vélhetően az idegen (legfőképpen az angol nyelven való) közlés hiányosságai, illetve magának a modern értelemben vett régészeti hadszíntérkutatásnak a nyugat-európaihoz vagy az amerikaihoz viszonyított relatív megkésettisével magyarázható.

A negyedik fejezet (*Modern conflict*) középpontjában a „modern” kori konfliktusrégészet áttekintése áll. A modern kori régészeti hadszíntérkutatás vélhetően a konfliktusrégészet legfiatalabb irányzata (legalább is ha nem tekintjük a XX. század második világháború után meginduló örökségvédelmi és etikai problémákat is felvető militaria-gyűjtés jelenségét). A modern kori konfliktusrégészet mellett a prehistorikus kor és a historikus korszakok konfliktusrégészetében való különbségeket is vizsgálja a szerző. (Az előző fejezetben is már olvashatunk a pre- és a historikus korszak elsősorban forrásbázison alapuló régészeti összevetéséről.) Carman meglátása szerint a prehistorikus korszak régészeti kutatásának középpontjában a „rituális és szimbolikus aspektusok”, illetve a „harcos” – mint társadalmi réteg – problémaköre áll, módszertanát tekintve pedig különösen a fizikális, szociális és kulturális antropológiából merít. Ezért Carman a konfliktus antropológiájának („anthropology of conflict”) nevezi a korszak konfliktusrégészetét.

Carman az ötödik tematikai részt (*The potential of Conflict Archaeology*) a régészeti hadszíntérkutatásban szerepet játszó, illetve ahhoz szervesen kötődő antropológia, hadtudományi elméletek és az örökségvédelem jelentőségének hangsúlyozásának szenteli. Az őskor konfliktusrégészetében a fizikális, szociális és kulturális antropológiai kutatás, a „rituális és szimbolikus aspektusok”, a tárgyi emlékek rituális vagy presztizisjelölő funkciója vizsgálatának vezető szerepe. A leletmintázat taktikai, operatív és stratégiai elméletek bevonásán alapuló értelmezése jelentős távlatokat nyit meg az eseményrekonstrukció és a hadmozdulatok terepi kivetítése felé. Szemléletes példát nyújt erre a Colorado állami Sund creek-i (1864) Mud springs-i (1865) összecsapás terepkutatása.³⁰ A hadtörténeti múlt emlékeinek védelme kapcsán Carman foglalkozik az örökségvédelem problémakörével is. Már Mark Piekarz is rávilágított arra, hogy a csatateretek, illetve a hadtörténeti örökség épített emlékei azon kívül, hogy az emlékezés helyszínei, az idegenforgalomban, illetve oktatásban

²⁸ A témára vonatkozóan lásd: *Daniel M. Sivilich*: What the Musket Ball Can Tell: Monmouth Battlefield State Park, New Jersey. In: *Field of Conflict. Battlefield Archaeology from the Roman Empire to the Korean War*. Ed. *Douglas Scott – Lawrence Babits – Charles Haecker*. Washington, DC., 2009. 84–101. o.

²⁹ *David R. Starbuck*: The Great Warpath. British Military Sites from Albany to Crow Point. Hanover–London, 1999. és *Uő*: The Archaeology of Forts and Battlefields. Gainesville, 2012.

³⁰ A terrain analysis témaköréhez lásd: *Peter Bleed – Douglas D. Scott*: Contexts for Conflict, Conceptual Tools for Interpreting Archaeological Reflections of Warfare. *Journal of Conflict Archaeology*, 6. (2011) 1. sz. 42–64. o.

is megnyilvánuló értékes szerepkörrel rendelkeznek.³¹ A hadtörténelmi örökség vonatkozásában a szerző a lelőhely-nyilvántartáson alapuló „angolszász modellt”³² emelte ki.

A háromoldalas utolsó fejezetben (*Conclusion: Countering a critique of Conflict Archaeology*) Carman a régészeti hadszíntérkutatás néhány általános jellegzetességét, így a széles, az őskortól a napjainkig ívelő kronológiai keretét, illetve a régészetből, a hadtudományból vagy a társadalomtudományból (különösen az antropológiából) merítő módszertanát hangsúlyozta.

John Carman könyvének alapvető értéke a prehistorikus és historikus korszak konfliktusrégészetére vonatkozó módszertan szintetizálása, illetve historiográfiai áttekintés nyújtása. Carman a módszertani kérdések vizsgálatánál elsősorban a terepkutatással kapcsolatos kitekintéseket tesz, a korabeli táj vagy egy összecsapás eseményeinek rekonstruálásában szerepet játszó írott és képi források elemzésére vonatkozó forráskritikai megállapításokat nem ismertet. (Kritikai szempontból mindenképpen meg kell így említenünk John Keegan először 1976-ban megjelent, *The Face of the Battle* című munkáját, melyben Keegan a „csataleírás” műfajának jellegzetességeit is elemezte.) John Carman jelen munkája alapvetően illeszkedik a szerző konfliktusrégészeti tárgyú munkái sorába, s az a nemzetközi régészeti hadszíntérkutatás értékes áttekintő monográfiája.

Polgár Balázs

³¹ *Mark Piekarz: It's Just a Bloody Field! Approaches, Opportunities and Dilemmas of Interpreting English Battlefields.* In: *Battlefield Tourism. History, Place and Interpretation.* Ed. *Chris Ryan.* Oxford, 2007. 29–47. o.

³² Register of Historic Battlefields, US National Park Service Battlefields Protection Program.